

Farkas Ádám – Hornyacsek Júlia

A honvédelmi jog és igazgatás kutatásának lehetséges hosszú távú irányai az eddigi kutatási eredmények tükrében¹

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.271

Absztrakt:²

A rendszerváltozás évtizedeiben a társadalmi változásokkal egyidejűleg teljesen átalakult a közigazgatás és a védelmi szféra is. A változásokkal összefüggő tudományos kutatások azonban nem minden területen valósultak meg teljes körűen, így például a védelmi igazgatás és annak különböző területeivel összefüggő tudományos elemzések is hiányosak. Ezért napjainkra felmerült az igény a tudományos kutatások erre a területre való kiterjesztésére. A cikkben a szerzők bemutatják a honvédelmi jog és igazgatás kutatásának helyzetét, a közelmúltban a témában folyó kutatások főbb területeit, valamint a téma oktatásának helyzetét, és javaslatot tesznek a lehetséges kutatási irányokra, témakörökre, továbbá a két terület oktatásának tudományos eredményekre épülő korszerű formáira.

Kulcsszavak:

Honvédelmi jog; védelmi igazgatás; honvédelmi igazgatás; célorientált oktatás.

Farkas, Ádám – Hornyacsek, Júlia

Potential long-term directions of national defence law and administration based on the research accomplishments until now

Abstract:³

During the decades of regime change the public administration and defence sector were transforming simultaneously with the social changes. However the change related academic researches did not succeed completely in all domains. For example scientific analyses connected to defence administration and its various areas are incomplete, that emerged a demand for expanding scientific researches to this domain as well. In this article the authors present the actual status and main areas of recent defence law and administration researches, as well as the status of the subject's education. The authors make proposals for potential research directions, subject matters, and in addition for modern forms of defence law and administration education based on research accomplishments.

Keywords:

Defence law; defence administration; home defence administration; aim oriented education.

A honvédelem össztársadalmi feladat, és az új kihívások miatt napjainkban újra fókuszba került. A végrehajtásában nemcsak a katonai erőnek, hanem a védelmi szféra minden területének és az állampolgároknak is szerepe van.

¹ A cikk a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült. A kutatás 2018. július 31-én lezárult, nem tartalmazza az azt követő változásokat.

² A tanulmányban foglalt javaslatok a szerzők álláspontját tükrözik és egészükben véve nem tekintendők a szerzőket foglalkoztató intézmények álláspontjának.

³ The suggestions in the article reflect the viewpoint of the authors and can not be regarded as standpoints of the institutions employing the authors.

A honvédelmi feladatok összehangolt megvalósításához a védelmi igazgatás biztosít keretet a különböző jogszabályokban rögzített módokon és formákban, melyekben kiemelkedő szerep hárul a honvédelmi igazgatás területére. A honvédelemmel összefüggő feladatok hatékony végrehajtásának – mint minden védelmi tevékenységnek – egyik fontos feltétele a tudományos megalapozottság. Az elmúlt időszakban azonban a honvédelmi jog és a honvédelmi igazgatás tudományos kutatásában jelentős hiátusok és elmaradások érzékelhetők, ugyanakkor az új biztonsági kihívások kapcsán a honvédelem világszerte újra középpontba került, így az azzal összefüggő tudományos kutatások sürgető igénnyé váltak. Különösen igaz ez a honvédelmi jog bizonyos kérdésköreire, valamint a honvédelmi igazgatás elméleti és gyakorlati kérdéseinek tudományos igényű vizsgálatára. Ezek nélkül a feladatok megvalósítása, illetve a feladatokat végrehajtók képzése és felkészítése sem lehet eredményes és költséghatékony.

A Nemzeti Közszerológati Egyetem (a továbbiakban: NKE) és a Magyar Honvédség 2018. február 2-án ünnepelte a tisztképzés csapatünnepét, és vele az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar napját is. E jeles alkalomból prof. dr. Patyi András rektor beszédében kiemelte, hogy a hadtudomány művelése minden állam működésének alapfeltétele,⁴ míg dr. Pohl Árpád ezredes, a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar dékánja úgy fogalmazott, hogy *„Zrínyi mindennél előbbre valónak tartotta a tudást, a hadi mesterségek magabiztos elsajátítását. Ma ez különösen fontos üzenet számunkra, mert a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program kiművelt emberfők nélkül nem valósítható meg.”*⁵

Osztva ezen alapvetéseket, úgy véljük, hogy a katonai védelem az állam rendkívül komplex feladatrendszerének egy sajátos, de nem önmagában való eleme, és mint ilyen, a katonai védelem, sőt még tágabban a honvédelem szükségképpen kölcsönhatásban van a többi állami funkcióval, különösen a tág értelemben vett védelem funkcióival és az államigazgatással, kormányzással. Ez a sajátos helyzet sajátos kutatói és oktatói tevékenységet kíván, és ez tükröződik az NKE kialakításában is, hiszen annak különböző karai és képzései is kölcsönhatásban vannak egymással, valamint a kormányzati tevékenységgel, illetve a védelmi- és államigazgatási szervek működésével. Az NKE fő célja, hogy az egyetemen képzett szakemberek a komplex biztonság és az államot és társadalmat körülvevő jelentős változások világának közszolgáiként összetett tudás és felkészültség birtokában láthassák majd el választott hivatásukat, mint az állam fejlesztéséhez és megerősítéséhez szükséges *kiművelt emberfők*.

Ezen belül a honvédelem és a haderő fejlesztése által igényelt kiművelt emberfőknek egy modern, transzatlanti elköteleződésű jogállamban jól használható, praktikus és kellő szakmai-tudományos háttérrel rendelkező (honvédelmi) jogi és igazgatási ismeretekkel kell rendelkezniük ahhoz, hogy feladataikat a lehető leghatékonyabban tudják ellátni. Emellett e személyi körben számot kell vetni azokkal a nem katonai hivatású szaktisztekkel és tisztviselőkkel is, akik kifejezetten a honvédelemhez kötődő sajátos jogi és igazgatási feladatok ellátása révén támogatják a honvédelem rendszerét.

Fontos tehát a honvédelem jogának és igazgatásának tudományos kutatása, a kutatási eredményekre épülő korszerű ismereteket nyújtó tananyagok összeállítása és azok szervezett oktatása. A honvédelem multidiszciplináris jellege és a hivatásrendi kölcsönhatás persze számos kérdést vetnek fel, és megoldásra váró

⁴ A hadtudomány minden állam működésének alapfeltétele (2018)

⁵ uo.

feladatot rónak úgy az NKE, mint annak fenntartói és igénytámasztó állami szervezeteire, valamint a kutatókra.

2012. január elsején lépett hatályba *a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 290/2011. (XII.22.) Korm. rendelet*, amely bevezette ugyan a honvédelmi igazgatás fogalmát, de az ezen a területen végzendő feladatok végrehajtásához szükséges tudományos kutatómunka sokáig váratott magára. Az elmúlt időszakban elvértve találkozhattunk olyan kutatásokkal, amelyek a témát átfogóan, sokrétűségében, továbbá egymással való kölcsönhatásában vizsgálták volna. Ebből adódóan a szakterületen dolgozók vagy az igazgatásban e témával foglalkozók képzésében, továbbképzésében nem, vagy csak részben jelentek meg ezek az ismeretek, és előfordult, hogy ezek nem követték le a változásokat, illetve nem feleltek meg az új kihívások támasztotta követelményeknek.

Ebben a cikkben a honvédelem és haderőfejlesztés témájához kapcsolódva, a honvédelmi jogi és igazgatási kutatások és oktatás helyzetére és egyes kérdéseire kívánunk rávilágítani a következőkben, illetve ezekhez teszünk a kutatásaink eredményeire alapuló javaslatokat.

Alapvetésünk, hogy a honvédelmi jog és igazgatás kutatásának és oktatásának a honvédelem komplex rendszeréből adódó feladat- és követelményrendszeren kell alapulnia, amely egyaránt magában foglalja az ország védelmének katonai és civil aspektusait, feladatrendszerét. A napjainkban zajló tudományos és oktatási megújulásnak e témakörre is ki kell tehát terjednie, így segítve a honvédelmi és haderőfejlesztést, valamint ennek jogállami megerősítését is.⁶ Ebben a kutatásban a honvédelmi jog és igazgatás kutatásának főbb kérdéseit vizsgáljuk, bemutatjuk az elmúlt időszak ez irányú kutatásait, és konkrét javaslatot teszünk a jövőbeni kutatás irányaira, tematikájára, valamint az ezek eredményeire épülő oktatás követelményeire, témaköreire.

A honvédelem helyzetképe a hazai jogtudományi kutatásban

A honvédelem kérdése – vélhetően a háborús fenyegetés hidegháborút követő enyhülése miatt – messze nem tekinthető közkedvelt és sokat kutatott témának az állam- és jogtudományok körében. Az egyéni és résztémákra fókuszáló kutatásokon túl szervezett és átfogó kutatásokról lényegében nem nagyon beszélhetünk az 1989-et követő időszakban, valamint egyre-másra azt tapasztalhatjuk, hogy a közjogi

⁶ A jogállami kritériumok szervezetekre és jogalkotóra háruló jelentőségét már többen több formában is hangsúlyozták a honvédelemmel összefüggésben. Prof. dr. Patyi András a honvédelmi alkotmány jelentőségét és jellegét, valamint a haderő alkotmányos meghatározottságát emelte ki több ízben, dr. Till Szabolcs a honvédelmi alkotmányosság problémakörét dolgozta fel 2017-es monográfiájában, dr. Lakatos László a honvédelmi igazgatás sajátosságait mutatta be több munkájában, dr. Kádár Pál a honvédelem felső szintű vezetését és irányítását vizsgálta, dr. Farkas Ádám pedig a tág értelemben vett fegyveres védelem rendszertani kérdéseit és az azok előtt álló kihívásokat tette hangsúlyossá. Ezekről bővebb információt lásd: Patyi (2009): VIII. fejezet. A Magyar Honvédség és egyes rendvédelmi szervek. In Jakab (2009 szerk.) 1419-1475. o., Patyi (2010): In Bihari – Patyi (2010 szerk.): 437-449. o., Patyi (2016): In Csefkó (2016 szerk.): 233-249. o., Patyi (2015): 72-75. o., Till (2017), Lakatos (2005): In Jakab – Takács (2005 szerk.): 422-431. o., Lakatos (2013): In Lapsánszky (2013 szerk.): 181-232. o., Lakatos – Varga (2016): In Farkas – Kádár (2016 szerk.): 159-211. o., Kádár (2016): In: Farkas – Kádár (2016 szerk.) 212-244. o., Kádár (2009), Farkas (2016), Farkas (2017): 44-58. o., Farkas (2017 a): 146-161. o., Farkas (2017 b): 5-20. o., Farkas (2017 c): 17-29. o.

áttekintésekben, illetve tankönyvekben is kezd elhalványulni a honvédelem kérdésének fontossága, megjelenése.

Vannak persze sajátos résztémái ennek a tárgykörnek, amelyek mondhatjuk úgy is, hogy önálló életet élnek, mint a katonai büntetőjog⁷ és a nemzetközi jog részeként megjelenő hadijog, illetve a fegyveres erő alkalmazásának kérdései. A honvédelmi igazgatás⁸ szakigazgatások közti jelenlétével szerencsére van olyan résztéma is, amely őrzi a korábbi, nagyobb jelenlét és figyelem emlékeit és ezzel talán az újbóli fellendülés lehetőségét, a többi területre azonban ez nem mondható el.

Ez a helyzetkép így vitán felül álló visszalépés a korábbi államtudomány és jogtudomány eredményeihez és szemléletéhez képest, hiszen Magyarország 1867 és 1944 közti első tartósan polgári időszakában a honvédelem kérdései nagyobb intenzitással jelentek meg a szakirodalomban, valamint szerves, természetes részét képezték a különböző közjogi munkáknak⁹ és velük a közjogi gondolkodásnak is. Talán ennek is köszönhető, hogy a honvédelem az 1867-től fejlődő jogállam egyik jelentős léptekben kibontakozó területét jelentette a hazai jognak és ezzel egy impozáns fejlődési ívet járt be, amellyel a részleges és töredékes szabályozástól számos törvény megalkotásán keresztül¹⁰ eljutott az átfogó, korszerű, a totális háború igényeinek megfelelő ágazati jellegű szabályozásig.

Ezt a történelmi „előzményhalmazt” mindenképp érdemes újra a kutatások célkeresztjébe állítani és előbb feltárni, majd gondosan kielemezni, hogy akárcsak az államtudományi klasszikusok újrafelfedezése, ez is serkentesse a honvédelmi jog és igazgatás körül csak lassanként élénkülő tudományos életet. Ennek fejlesztése és megerősítése immár nemcsak a tudományos hiánypótlás és a „mundér becsülete” miatt fontos, hanem azért is, mert a megváltozott biztonsági környezet és az arra adott szövetségi és nemzetállami válaszok egyértelműen szükségessé teszik a szakmai-tudományos háttér megerősítését és a vonatkozó nézeteink, elméleteink, tételeink, végső soron pedig szabályozóink újragondolását is. A honvédelem jogának, sőt még tágabban a fegyveres védelem jogi dimenzióinak tudományos megújulása ugyanis számos hozadékkal járhat a konkrét döntés-támogatáson túl.

Egyrészt látni kell, hogy az államtudományok és jogtudományok terén is értelmezhető az elméleti és rendszertani kutatások eredményeire építkező alkalmazott kutatások kategóriája, melynek eredménye már nem pusztán szociotechnika¹¹ – azaz a meglévő intézmények és eljárások finomhangolása a

⁷ Példaként lásd: Kelemen (2017), Kardos (2003), Hautzinger (2010), Hautzinger (2011), Kelemen Roland (2013) 119–136. o., Farkas – Kelemen (2015)

⁸ A fent idézettekén túl lásd még például: Földesi (2004), Simicskó (2008), Simicskó (2013) 27–38. o., Murányi Zoltán (1998): 145–153. o., Szemerényi (2002): In Gazdag Ferenc (2002 szerk.): 173–192. o., Keszely (2017):

⁹ A tág értelemben vett fegyveres védelem, illetve a haderő és a honvédelem vonatkozásában lásd: Concha Győző (1905), Egyed (1943), Magyary (1942), Beöthy (1846), Csillag (1871), Ferdinandy (1895), Balogh (1901), Ferdinandy (1902), Kmety (1907), Réz (1910), Balogh (1916),

¹⁰ Ezek köréről lásd: Farkas – Kelemen (szerk.) 2017.

¹¹ A rendszerszintet is formáló elméleti tudományos Sozialwissenschaft és a meglévő kereteken belül egyes intézményeket optimalizáló Szociotechnik megkülönböztetését alkalmazta Szigeti Péter a közbiztonság és a rendészet kapcsán. A szociotechnika kapcsán jegyezte le, hogy a „rendőrség munkáját, a közbiztonság alakulását vizsgáló kutatások is állandóan ezt a szemléletet termelik újjá. Az előfeltételek előzetes vizsgálata nélkül feltételezik, hogy a közbiztonságot biztosító szervek a helyükön vannak, azok egymáshoz való viszonya, a struktúra elfogadható, s az így adott struktúrán belül akarják a munkát hatékonyabbá tenni. Ezt szolgálja a szociotechnika. Holott egyáltalán nem biztos, hogy a mára kialakult rendőrségi struktúra az egyedül lehetséges és kívánatos volna.” Szigeti (2001. szerk.), 284. o.

rendszeres keretek érintése nélkül –, hanem egy rendszerszintű megújulás és fejlődés háttéranyagokkal és konkrét javaslatokkal való alátámasztása.

Másrészről azt is látni kell, hogy a jog a honvédelem terén is kereteket adó és eszközöket biztosító „hatalmasság”. Ahogy Patyi András rögzítette: a haderő alkotmányos meghatározottságának fontosságát az adja, hogy alkotmányos államban mindaz, ami nem vezethető le az alkotmányból, az lényegében nincs is. Azt is látnunk kell, hogy egy jogállamban az, amit a jog nem szabályoz a fegyveres védelem terén, az nem lehet a védelmi tervezés és cselekvés része.¹²

A fegyveres védelemre, illetve jelen tanulmány keretei között a honvédelemre vonatkozó joganyag tehát a jelen biztonsági környezet és a technikafejlődés erőterei között jelentős versenyfutásban van a megújulásért, amit ha elmulaszt, akkor nem lesz alkalmas arra, hogy megfelelő alapot nyújtson egy állami alapfunkcióhoz, a védelemhez.

Harmadrészt, fontos azt is kiemelni, hogy a konkrét képességfejlesztés terén a szakmai-tudományos eredmények megfelelő átültetésének legalább akkora súlya van, mint a szabályozás fejlesztésének és megújításának. Utóbbi ugyanis igazán hatékony és eredményes csak akkor lehet, ha annak vívmányai és a mögöttük lévő szakmai-tudományos ismeretek is egy megfelelő felkészítési rendszer részét képezik a végrehajtó állomány tekintetében. Akkor tehát, amikor a honvédelem jogának és igazgatásának kutatási megújulásán gondolkodunk, egyértelműen számot kell vetnünk ezek oktatásának a megújításával is, méghozzá az iskolarendszerű képzéstől kezdve, a posztgraduális képzésen át a különböző tanfolyami és továbbképzési formákig bezárólag.

Az NKE-n a fenntartók hathatós támogatásával mind a szervezeti keretek formálása,¹³ mind pedig a kutatások ösztönzése a fenti meggyőződések szerint alakul. Ezzel pedig a szakmai-tudományos munka terén is felívelés várható, ami – épp úgy, mint az egész haderő számára a *Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program* – egy történelmi megújulás lehetősége a honvédelem jogának és igazgatásának, de még tágabban a fegyveres védelem jogi és igazgatási kutatásának terén is. Az alábbiakban ezért vizsgáljuk, hogy milyen irányú kutatásokkal kellene számolni a honvédelem joga és igazgatása kapcsán, hogy az teljes erővel a haderőfejlesztéshez is szükséges kiművelt emberfők „sokasítását” tegye lehetővé.

A honvédelmi jogi kutatások javasolt irányai

Figyelemmel arra, hogy a honvédelem jogának és igazgatásának szisztematikus kutatása és rendszerezése terén is jelentős adósságokat mutathat fel a magyar tudományos közösség, meglátásunk szerint három párhuzamos tevékenységi körben indokolt gondolkodni a jövő kutatásokban.

Egyrészről szükség van olyan, az elméleti, a szociotechnikai kutatásokat, illetve általában a honvédelem jogáról és igazgatásáról való gondolkodást támogatni képes tevékenységek végzésére, amelyek egyszerre könnyítik meg a különféle kutatásokat ezeken a területeken, valamint „ablakot nyithatnak” a történelmi

¹² Patyi (2015)

¹³ Az egyes fegyveres védelmi ágazatok sajátos jogi és igazgatási vonatkozásainak kutatása és oktatása céljából előbb a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának Rendészeti Jogi és Igazgatási Tanszéke került felállításra, majd 2017-ben a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Vezetőképző Intézet Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszéke.

előzményekre, illetve a nemzetközi mintákra is. E körbe sorolhatóak a területre vonatkozó jogforrás-válogatások, bibliográfiák, fogalomtárak, szakfordítások, kritikai-forrásközlések összeállítása, kimunkálása. E tevékenységeket a hosszabb távra ütemezett kutatások ciklusaitól független, folyamatosan, támogató jelleggel megvalósítandó feladatként javasoljuk.

A ciklusfüggetlen támogató kutatások, tevékenységek mellett szükséges az alapkötől kiinduló, hosszú időtávú alapkutatás(ok)ban is gondolkodni, amely(ek)et továbbra is kísérhetnének a gyakorlati kihívásokra és szabályozási változásokra reflektáló szociotechnikai kutatások, valamint a döntéshozatal és a gyakorlati feladatellátást segítő szakmai-tudományos elemzések, ajánlások, javaslatok.

Egy ilyen alapkutatási gondolat körében három – kezdetében párhuzamos – időszakban célszerű gondolkodni két-két éves szakaszokra bontva elsőként a kutatást, majd a későbbiekben, az egyes ciklusok eredményei tükrében esetleg revideálva azt.

Ennek megfelelően az első két évben (2018 és 2020 között) beszélhetnénk az elméleti alapkutatásokról és a megújult fogalmi és rendszertani alapok kimunkálásáról. Ezt követően, építve az első ciklusra, középtávon (2018 és 2022 között) folya a részletező történeti feltárás, illetve a honvédelem – valamint a tágabb értelmű fegyveres védelem – elhelyezése az államtudományi és jogtudományi kutatások, valamint a szaktudományos eredmények mátrixában. Végezetül az első két ciklus eredményeit és megállapításait felhasználva, hosszú távon (2018 és 2024 között) kerülhetnének elemzésre a különböző nemzetközi minták az összehasonlító módszertan szerint, valamint a szövetségi és integrációs vonatkozások elemzése az ez irányú erősödő tendenciákra figyelemmel. Mindezeket javasoljuk az alábbi tagolás szerint felépíteni:

[1.] *Rövid távú kutatási ciklus (2018–2020)*

[1.1.] Az állam fegyveres védelmével és a honvédelemmel kapcsolatos rendszertani, elméleti, fogalmi alapok megadása és ezek elhelyezése az államkutatások körében. Ezen belül ki kell térni különösen:

[1.1.1.] Az állam és erőszak viszonyának, történeti összefonódásának elemzésére.

[1.1.2.] A fegyveres védelmen belül a katonai védelem, illetve a honvédelem történeti meghatározóságára.

[1.1.3.] Az intézményesített fegyveres védelem szükségszerűségének elemzésére a szuverenitás, valamint az állam- és jogfogalmak körében.

[1.1.4.] Új vagy megújított fogalmak megadására (katonai karakterű szervek, az állam fegyveres védelme, védelmi szuverenitás, védelmi alkotmány, védelmi alkotmányjog, védelmi alkotmányosság, honvédelmi alkotmány, honvédelmi alkotmányjog, honvédelmi alkotmányosság, védelmi jog, honvédelmi jog, rendészeti jog, nemzetbiztonsági jog, védelmi igazgatás, honvédelmi igazgatás, katonai igazgatás, katonai közigazgatás stb.).

[1.1.5.] Az állam fegyveres védelmének és ezen belül a honvédelemnek a rendszertanával kapcsolatos alapvetések megfogalmazására.

[1.1.6.] Az állam fegyveres védelmével kapcsolatos állam- és jogtani alapelvek megadására.

- [1.1.7.] Az állam fegyveres védelmének és ezen belül a honvédelemnek a pozicionálására a jogtudományok és az államtudományok körében.
- [1.1.8.] Az állam fegyveres védelmének jellemzőire, ágazati tagozódására és államszervezeti sajátosságaira, különös tekintettel a katonai védelemre, illetve a honvédelemre.
- [1.2.] A kortárs biztonsági kihívások és az azokkal kapcsolatos társtudományok álláspontjainak és tapasztalatainak államtani és jogtani feldolgozása. E körben ki kell térni különösen:
 - [1.2.1.] Az új típusú biztonsági kihívások elemzésére és értelmezésére a 19–21. századi államfejlődés elméleti trendjeire figyelemmel.
 - [1.2.2.] Az új típusú biztonsági kihívások köztes természetének analízisére és fegyveres védelmi rendszerrel való összevetésére.
 - [1.2.3.] Az új típusú biztonsági kihívások totalitásának gondolat kíséretére.
 - [1.2.4.] A totális biztonsági kihívásokra figyelemmel a totális védelem gondolat kíséretére.
 - [1.2.5.] A tudományos eredmények kormányzati struktúrába, közigazgatási szervezetbe és működésbe való átültethetőségének vizsgálatára, illetve a lehetséges ez irányú javaslatok kidolgozására az államreformmal és a jó állam követelményeivel összhangban.
- [2.] *Középtávú kutatási ciklus (2018–2022)*
 - [2.1.] A honvédelem fejlődéstörténeti feltárása a polgári államiság kezdeteitől, kitekintéssel a távolabbi történeti előzményekre. E körben ki kell térni különösen:
 - [2.1.1.] A fegyveres védelem és ezen belül a honvédelem polgári evolúciójának tendencia-vizsgálatára.
 - [2.1.2.] A honvédelem állam- és jogtörténeti fejlődésének vizsgálatára, kitekintéssel a többi fegyveres védelmi ágazat jogtörténeti fejlődésére.
 - [2.1.3.] A korszakos változások részletező feltárására.
 - [2.1.4.] A védelemhez tartozó speciális jogintézmények (mint a kivételes hatalom, a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás, a honvédelmi kötelezettségek, vagy a fegyveres védelem feletti hatalommegosztási séma) fejlődéstörténetének önállósított feltárására.
 - [2.2.] A kortárs államtani és jogtani vitatémákon belül a honvédelem értelmezhetőségének és interpretálhatóságának vizsgálata. E körben ki kell térni különösen:
 - [2.2.1.] A szuverenitás körüli viták körére.
 - [2.2.2.] Az európai integrációval kapcsolatos szakmai diskurzusra.
 - [2.2.3.] Az ENSZ Alapokmány kortárs kérdéseire, az ENSZ Biztonsági Tanács működésére és az egyes nemzetközi jogi alapelvekre vonatkozó gondolat körre.
 - [2.2.4.] Az alapvető jogok védelmi rendszerével kapcsolatos eszmecserékre.

- [2.2.5.] A civilizációs, vagy kulturális különbségek összefüggéseivel kapcsolatos vitákra.
- [2.2.6.] A tudomány és technológiafejlődés körüli szabályozási gondolatokra.

[3.] *Hosszú távú ciklus (2018–2024)*

- [3.1.] A honvédelem rendszerével, államtani és jogtani megoldásaival kapcsolatos nemzetközi összehasonlító elemzés. E körben ki kell térni különösen:
 - [3.1.1.] A honvédelem rendszerének európai trendjeire irányuló átfogó vizsgálatra – amiben mintát adhat Georg Nolte katonai jogi vonatkozású elemzése a 2000-es évek elejéről.
 - [3.1.2.] Az egyes nemzetállami megoldások sajátosságainak rendszerszintű elemzésére, különös hangsúllyal az európai etalonokra, valamint a hazánkhoz hasonló helyzetű, képességű államokra.
 - [3.1.3.] Az egyes speciális intézmények, szabályozási tárgykörök nemzetközi trendjeinek és megoldásainak vizsgálatára.
 - [3.1.4.] A szövetségi szabályozás hazai adaptációjára és más államok ez irányú gyakorlatára.
- [3.2.] A honvédelem rendszerének integrációs vetületeire vonatkozó vizsgálat. E körben ki kell térni különösen:
 - [3.2.1.] Az európai integráció védelmi aspektusának beható vizsgálatára és lehetséges fejlesztési irányaira.
 - [3.2.2.] A NATO szövetségi aktivitásának fokozódására és törekvéseire, valamint ennek állam- és jogtani aspektusaira.
 - [3.2.3.] Az egyéb koalíciós vállalkozások szervezetfejlesztési és szabályozási sajátosságainak elemzésére.
 - [3.2.4.] Az integrációs vállalkozások és a nemzeti szintű intézményesült védelmi kötelezettségek viszonyának analízisére.
 - [3.2.5.] A NATO, az EU és a további koalíciós elköteleződések közti viszonyrendszer, valamint képességtranszfer és átjárhatóság vizsgálatára.

Egy ilyen ívű és időtartamú kutatás széles körű együttműködést, a honvédelem jogában komoly kutatási tapasztalatokkal és eredményekkel rendelkező (egyébként kevés) szakember mellett, az egyes speciális kérdéskörök szakértőinek bevonását igényli, valamint egy olyan tudományszervező-koordináló intézményi keret meglétét teszi szükségessé, amely kifejezetten a honvédelem jogára és igazgatására, illetve a tágabb értelemben vett fegyveres védelem rendszerére fókuszál. Ennek az intézményi keretnek, vagy ha úgy tetszik interface-nek egyszerre kell önálló tudományos eredményeket felmutatnia, valamint közvetítenie az érintett szakemberek és szakterületek, illetve a tudomány és a „gyakorlati” felhasználó, azaz a döntéshozó között. Egy ilyen funkció ellátáshoz pedig olyan személyi állományra és összetételre van szükség, amely kifejezetten és közvetlenül a honvédelem jogában és igazgatásában járatos, illetve épülő, fejlődő kutatókat feltételez, nem pedig közvetett, marginális kapcsolódásokat a témához, vagy annak egyes távoli szegmenseihez. Ennek kialakítására a fenntartók támogatásával az NKE felső vezetése az első lépéseket megtette 2017-ben az NKE HHK Honvédelmi Jogi és

Igazgatási Tanszékének felállításával. A tanszék munkatársainak szervezésében hazai oktatók és szakemberek bevonásával 2017–18-ban az alábbi kutatásra került sor.

A honvédelmi jog elméleti, történeti és kortárs kérdései az alábbi részkutatásokkal:

- A honvédelmi jog polgári szabályozási előzményei Magyarországon.
- Az állam fegyveres védelmének állam- és jogelméleti alapjai.
- A honvédelmi alkotmány megjelenése és fejlődése a magyar alkotmányozásban 1989–2016.
- A honvédelmi ágazat szabályozásának sajátos kérdései és kihívásai napjainkban.
- A kritikus infrastruktúra meghatározásának módszerei, különös tekintettel a magyar honvédelmi infrastruktúrára.
- A kivételes hatalom szabályozásának elméleti rendszere, honvédelmi kapcsolódásai és megvalósulása a dualizmus kori Magyarországon.
- A honvédelmi szabályozás rendszere, sajátosságai és kihívásai.

A történeti és fejlődéstani kérdések kutatásán túl, az állam katonai védelme elméleti kérdéseinek vizsgálata folyt, valamint néhány konkrét, aktuális kérdés, mint a migráció, az aszimmetrikus hadviselés, valamint a terrorizmus jogi leképeződésének elemzésére került sor.

Az állam katonai védelme az új típusú biztonsági kihívások erőterében című témakörben az alábbi részkutatások folytak:

- Az új típusú biztonsági kihívások az állam és a jog aspektusaiból, különös tekintettel a terrorizmus és a hibrid hadviselés jelentette kihívásokra.
- Államkudarc és államépítés, avagy egy valós kihívás koncepcionális értelmezései és a katonai (válság)kezelés állami aspektusai.
- A kibertámadások nemzetközi jogi olvasata és NATO-értelmezése, különös tekintettel a válaszlehetőségekre.
- A migrációs kihívás jogi leképeződése Magyarországon, különös tekintettel a Magyar Honvédség szerepére.
- Az aszimmetrikus hadviselés során alkalmazandó eljárások, eszközök és módszerek, valamint ezek lehetőségei a terrorizmus elleni harcban
- A Magyar Honvédség feladatrendszere és vállalásai, a nemzetközi terrorizmus elleni fellépés a migrációs válság tükrében.

Ezek a kutatási eredmények jó alapot szolgáltatnak a további tudományos vizsgálódásoknak a honvédelmi jogi témában. A honvédelem kutatása téren a feladat a jövőben a személyi és kutatási fejlesztés korábban vázolt céloknak megfelelő kiteljesítése lesz, hiszen az a fenti kutatás realizálhatósága mellett, a későbbiekben az oktatás átgondolásánál is kulcsfontosságúvá válik. A honvédelmi jogi kutatások rávilágítottak arra is, hogy a honvédelmi igazgatás területén több olyan kérdés merült fel, aminek a tudományos kutatása nem várthat magára.

Napjaink honvédelmi igazgatási kutatásainak eddigi eredményei és a további kutatások főbb irányai

Az új kihívások, a társadalmi átalakulás, a közigazgatás változásai a nemzeteket arra készítették, hogy alkossák meg az új, korszerű védelmi stratégiáikat. A biztonságértelmezésekben napjainkra újra előtérbe került a katonai biztonság, valamint az a nézet erősödött meg, hogy a válságkezelés alapja a különböző védelmi területek közös fellépése. *„A 20. század végére egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a hatékony válságkezelés nem képzelhető el katonai erők nélkül és kizárólag katonai erőkkel sem. Az afganisztáni és az iraki stabilizációs erőfeszítések pedig egyértelművé tették, hogy a jellemzően katonai logikát követő döntések és katonai erőforrásokra támaszkodó műveletek nyomán csak műveleti sikerek érhetők el, stratégiai sikerek, valamiféle győzelemnek nevezhető eredmény semmiképpen.”*¹⁴

Hazánk Nemzeti Biztonsági Stratégiája is e gondolatok szellemében határozta meg a lakosság és az ország biztonságának eszközeit, módszereit. A különböző kihívások, fenyegetések, illetve válságok hatékony kezelésére a garancia az ország honvédelmi rendszerének megléte, működőképességének fenntartása és folyamatos fejlesztése. Ennek strukturális, illetőleg intézményi kereteit a védelmi igazgatás rendszere, ezen belül a honvédelmi-, és katonai igazgatás, valamint ezek jogszabályi háttere adják. Témánk szempontjából a honvédelmi igazgatás kutatásának és oktatásának helyzetét kell megvizsgálnunk.

A *honvédelmi igazgatás* az állam létrejöttétől kialakított közhatalmi tevékenység, amelynek alapvető funkciója az állami lét, a függetlenség, a szuverenitás fenntartása, illetve az ezt biztosító normál időszaki felkészülési tevékenység. Ezen igazgatási terület egyben ugyanúgy a szakigazgatás részét képező, a társadalom szempontjából elsősorban a honvédelmi kötelezettségek¹⁵ teljesítésének biztosítására irányuló tevékenység, mint az azt végrehajtó szervezeti rendszer összessége.

A honvédelmi igazgatásnak az elmúlt időszakban egyre inkább felértékelődött szerepe, és a körülöttünk zajló változások felvetik a kérdést, hogy milyen kapcsolatok és átfedések találhatóak a közigazgatási, a honvédelmi, a védelmi igazgatási és a katonai igazgatási rendszerek területei, feladatai és szervezeti elemei között. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása napjainkban szükségessé tette a szakterület tudományos új szemléletű kutatását, a kutatók összehangolt és átfogó kutatási tevékenységét. A kutatásokra azért is szükség volt, mert csak ezek tükrében, és ezekre épülve lehet újragondolni a téma oktatását, az e területen folyó továbbképzéseket.

Az NKE Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszékén ezért a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, *„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés”* c. kutatások keretében sor került a *honvédelmi igazgatás védelmi igazgatással való kapcsolatának és elméleti gyakorlati összefüggéseinek vizsgálatára* az alábbi részkutatások mentén:

- A védelmi igazgatás fejlődési irányai 1989-től napjainkig, és lehetséges fejlesztési irányai az átfogó megközelítés szempontjából.
- A honvédelem rendeltetése, szervezeti kialakítása, főbb feladatai.
- A honvédelmi igazgatás jogszabályi háttere.

¹⁴ Molnár (2012): Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során. Nemzet és Biztonság, 2012/4. szám, 10. p.

¹⁵ „A honvédelemre való felkészülésben és a honvédelmi feladatok végrehajtásában e törvényben meghatározott keretek között a törvény alapján létrehozott jogalanyok és minden Magyarországon tartózkodó ember a szolgáltatások, az állampolgárok pedig a személyes szolgálat teljesítésével vesznek részt.” 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről (a továbbiakban: Hvt.) 1.§ (3) bekezdés.

- A honvédelem és a honvédelmi igazgatás rendszere, azok védelmi igazgatás rendszerében betöltött helye és szerepe.
- A katasztrófavédelmi igazgatás rendszere, helye, rendeltetése a védelmi igazgatási feladatok ellátása során.
- A lakosságvédelem korszerű értelmezése, helye, szerepe a védelmi igazgatási feladatok rendszerében.

Ezt követték *a védelmi igazgatás gyakorlati működésének tapasztalatait vizsgáló elemzések* az alábbi témákban:

- A honvédelem központi közigazgatási szerveinek rendeltetése, működési dilemmák.
- A NATO-kötelezettségekkel összefüggő honvédelmi igazgatási feladatok gyakorlati tapasztalatai.
- A honvédelmi típusú különleges jogrendek életbe léptetését igénylő helyzetek és azok korszerű gyakorlati megoldása.
- A veszélyhelyzet kimondását igénylő helyzetek és azok korszerű megoldása a gyakorlatban.
- A védelmi igazgatási feladatok rendszere, a megoldás személyi- technikai feltételei, lehetséges módszerei és eszközei.

A kutatási probléma, a hipotézisek és célkitűzések megfogalmazásakor kiinduló pontként ebben a projektben a Honvédelmi Minisztérium keretében korábban folytatott, valamint az NKE oktatói és doktoranduszai által végzett kutatómunka eredményei szolgáltak, és a vizsgálatok természetesen nemcsak a honvédelmi igazgatás, hanem a tágabb értelemben vett védelmi igazgatás, valamint ezek aktuális kérdéseire is kiterjedtek.¹⁶

Ezeknek a kutatásoknak az eredményei tették világossá, hogy a védelmi igazgatás történeti fejlődésének áttekintése mind a katonai, katasztrófavédelmi vonatkozásai szempontjából szükségszerű. Ezért került sor *a védelmi igazgatás fő területei változásainak kutatására, és a fejlesztése lehetséges irányainak meghatározására*. Ennek keretében a részkutatások az alábbi témakörökben folytak:

- A katonai központi igazgatás feladatai és szervezeti evolúciója.
- A honvédelmi létfontosságú infrastruktúrák védelme, mint a honvédelmi igazgatás új területe.
- A védelmi igazgatás szereplőinek együttműködési szintjei, az együttműködés a rendkívüli helyzetek megelőzése, felszámolása során, különös tekintettel az új típusú kihívások és kockázatok kezelésének honvédelmet érintő feladataira.
- A katasztrófavédelem hivatásos és civil ágának fejlődése, feladatai a védelmi igazgatásban, és együttműködése a Magyar Honvédséggel.
- Polgári védelmi feladatok és azok végrehajtása a fegyveres küzdelem és a katasztrófák által sújtott területen.
- A védelmi igazgatási feladatokra való képzés, kiképzés és felkészítés elméleti és gyakorlati kérdései.

A téma további kutatásának alapvetései

¹⁶ Kádár (2009), Baán – Bors – Csiffáry – Hári Kocsis – Szentes (2014), Kádár (2016), Lakatos – Varga (2016), Varga (2014), Keszely (2014 a-b), Lakatos (2005), (2012), (2016), Varga – Keszely (2015), Körtvélyessy (2004), Farkas (2014)

A honvédelmi igazgatási kutatások eredményei azt mutatták, hogy a jövő tudományos vizsgálódásait bizonyos alapvetések mentén kell folytatni, amelyeket az alábbiakban összegzünk:

1. A honvédelem nemzeti ügy, amely az ország összes élő, dologi és szellemi erőforrásainak aktiválásával és a közreműködők közös munkájával valósul meg. A kutatásnak ennek megfelelően ki kell terjednie a honvédelem komplex rendszerének alapvető elemeire, mint az állami vezetés, a közigazgatás, a Magyar Honvédség, a szövetségesi támogatás, a rendvédelmi szervek, a nemzetgazdaság és a lakosság védelme stb., szem előtt tartva az átfogó megközelítés elvét.
2. Napjaink biztonsági kihívásai, a korunkat jellemző komplex válságok tömeges megjelenése elengedhetetlenné teszi, a civil, a rendvédelmi, illetve a katonai oldal fokozott, koordinált együttműködését, a honvédelem fegyveres és nem fegyveres oldala közötti hatékony koordinációs mechanizmusok létrehozását és fenntartását. A honvédelem rendszerének egyes alkotóelemeit nem izoláltan, hanem egymással összefüggésben, egymásra történő kölcsönhatásukban kell vizsgálni. A kutatásoknak ezért ki kell terjednie a honvédelem más elemeinek, részterületeinek vizsgálatára, és annak elemzésére, hogy ezek hogyan kapcsolódnak egymáshoz, valamint az együttműködés korszerű módszereinek vizsgálatára.
3. A közigazgatás, ezen belül a védelmi igazgatás rendszere mind horizontálisan, mind vertikálisan magában foglalja a legkülönbözőbb típusú válságok kezeléséhez szükséges vezető, irányító, koordináló szerveket, amely által a védelmi igazgatás ideális közvetítő közege, katalizátora lehet a civil–katonai–rendvédelmi együttműködésnek és a polgári veszélyhelyzeti tervezésnek. Ezek tudományos igényű elemzésére, és a problémák feltárására, valamint a megvalósítás szakmamódszertani kérdéseire is sort kell keríteni a jövő kutatásaiban.
4. A védelmi igazgatási szempontú elemzés sajátossága, hogy elsősorban a gyakorlati tapasztalatok, a megvalósíthatóság, a működőképesség szempontjából vizsgálja a jogalkotási és jogalkalmazási folyamatokat, tendenciákat, így az elméleti kutatások mellett, azokat kiegészítve, a napi életben jól hasznosítható eredményeket kell megcélózni.¹⁷
5. A védelmi igazgatás minden területére hangsúlyt kell fektetni, így a honvédelmi igazgatásra is. Ennek kutatása során az elemzéseknek az ország fegyveres védelmének kérdéskörei mellett, nemcsak a katonai jellegű, hanem más típusú kihívásokra és azok katonai tevékenységgel való összefüggéseikre is ki kell terjednie.

A fentiekben bemutattuk, a honvédelmi jog és igazgatás kutatásának helyzetét, a lehetséges irányait, és mivel a fent ismertetett kutatások is igazolták, hogy ebben a kérdéskörben ki kell tértünk a téma oktatásának helyzetére, az alábbiakban ez utóbbit vizsgáljuk, hogy erre alapozva javaslatot tegyünk az oktatás lehetséges irányaira.

A honvédelmi jog és a honvédelmi igazgatás

¹⁷ A felsorolás Keszely László, az NKE Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék tanársegédje javaslatai alapján készült.

oktatásának egyes kérdései a haderőfejlesztés viszonyrendszerében

A tudományos kutatások nem lehetnek öncélúak, a társadalmi hasznosságuk attól függ, hogy a terület szakemberei mennyit ismernek és mennyit tudnak a gyakorlati munkában hasznosítani az eredményekből. A fenti új kutatási irányokra és a múltbeli tapasztalatokra építve, hosszú távon célszerű ezért a honvédelmi jog és igazgatás oktatásának átgondolása is, beleértve ebbe a graduális képzéseket éppúgy, mint a különböző posztgraduális képzéseket, szakirányú továbbképzéseket, valamint egyes feladatkörökre felkészítő tanfolyamokat.

Az oktatás ezen területének korszerűsítését az teszi a jövőben lehetővé, hogy a korábbi részleges kutatottságból fakadó ismerethiány a kutatások kiteljesítésével megszűnik. Emellett természetesen okszerűvé és szükségessé teszi az oktatás ezen szegmensének reformját a szabályozási környezetben végbement változások sora is, valamint az a tény, hogy a szövetségi elvárások és hazánk szövetségi törekvései is egyre élénkülő, újszerű feladatokat is magában foglaló tendenciát mutatnak.

Harmadrészt a honvédelmi jog és igazgatás oktatásának felülvizsgálata olyan, korábban kevésbé hangsúlyozott, vagy elhanyagolt képzési területek bevonását is lehetővé teszi, mint amilyen a közigazgatás honvédelmi feladataival foglalkozók felkészítése és ismereteik frissítése, vagy a Magyar Honvédség állományának honvédelmi jogi továbbképzése, esetlegesen a Magyar Honvédség jogi szolgálatának különleges szakosítása.

Ez a változtatási, újragondolási irány tehát az alapszintű honvédelmi jogi és igazgatási oktatástól a továbbképzések rendszerén át egészen a doktori képzésig terjedően megnyithatja egy olyan képzési megújulás lehetőségét, amely az adott képzési forma, illetve szint sajátosságaihoz igazodva, de egyben a honvédelem és a tágabb értelemben vett fegyveres védelem gyakorlati tapasztalatait a képzésbe építve tudja támogatni a honvédelmet és a haderőfejlesztést a jogállamiság erősítésével párhuzamosan.

A honvédelmi jognak az oktatásba való illesztését ebből adódóan négy szinten javasoljuk: az alapszintű és a mester szintű képzésben, a továbbképzéseken, valamint a doktori képzésben.

Az alapszintű honvédelmi jogi tudás javasolt kötelező tárgykörei

Az alapszintű honvédelmi jogi tudás átadásának fő színtere korábban és a jövőben is az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, illetve annak tisztképzése. Ebben a körben az átadásra kerülő tudásanyag esetleges felülvizsgálata esetén olyan módon célszerű a téma beillesztése, hogy a képzési palettában egyszerre jelenjenek meg az alapozó, de a honvédelem rendszerének specialitásaira is kitérő ismeretek, valamint az egyes speciális szakterületek, tevékenységek szerinti tárgykörök is.

Az alapszakos tisztképzésben olyan módon célszerű rendezni az átadásra kerülő ismereteket, hogy azok egyes tárgyai az első, illetve a mesterképzésig betöltendő beosztások elvárásaihoz tudjanak igazodni. A további tanulmányokat és a beosztáshoz kötődő egyes igazgatási feladatokat megalapozó ismereteket pedig célszerű önállóan kezelni. Ennek megfelelően a képzésfejlesztés során célszerű az alábbi témaköröket beépíteni az ismeretanyagba:

- az első félévben *a jogi és honvédelmi szabályozási alapismeretek* témakörét;
- a második félévben *az alegység-parancsnoki gyakorlati ismereteken* belül a különböző szolgálati jogi, fegyelmi, büntetőjogi ismeretek,

valamint a *honvédelmi jogi és igazgatási alapismeretek* – közjogi tartalmú – körét;

- a harmadik félévben a *hadijogi* ismereteket.

Ezzel a felosztással egyrészt biztosítható lenne egy megfelelő, a honvédelem sajátosságaihoz igazodó egymásra épülés az ismeretanyagok körében, másrészt pedig a jogi tárgyak és ismeretek átadásának duális irányba történő elmozdítása a gyakorlati tapasztalatok és ismeretek becsatornázásával, valamint a képzésbe épített intézmény-látogatások és gyakorlati előadások mértékének a növelésével.

Építve a jelenlegi képzési rendszerre, ezzel egy olyan struktúra lenne kialakítható, amely kreditértékében nem kapna magas súlyozást a tisztképzés egészéhez mérten, de a kötelező tárgyi jelleg miatt kellő súllyal jelenne meg. Ezzel is biztosítva az egyre nagyobb társadalmi figyelmet kapó honvédelmi feladatok ellátására történő felkészítés fejlesztését, egy jogtudatosabb és ebből kifolyólag még professzionálisabb feladatellátás megalapozását.

A mesterszintű honvédelmi jogi oktatás javasolt kötelező tárgykörei

A mesterképzésre javasolt tudásanyag már a képzés jellegéből, és a képzés által megnyíló beosztások szervezeti és felelősségi szintezéséből adódóan is eltérő tartalmat kell, hogy képviseljenek, mint az alapszintű tantárgyak. Ebben a körben már nagyobb figyelmet célszerű fordítani a rendszerszintű ismeretekre, valamint az egyes változások és újdonságok széles értelemben vett háttérének megismertetésére, illetve az adott téma kutatási irányainak, új ismereteinek közvetítésére.

Ezekre figyelemmel a mesterképzésben már inkább a honvédelem, mint komplex állami védelmi rendszer, közigazgatási és államszervezeti kapcsolódásaira, valamint ezek közjogi vonatkozásaira célszerű a hangsúlyt fektetni a kötelező tárgyak tekintetében, és ezek mellett egy emelt szintű tudásanyagot megjeleníteni a szolgálati jog és felelősségi alakzatok tekintetében.

Egy ilyen rendszerszintű szemléletre fókuszáló képzési palettában az alábbi ismeretanyag közvetítése látszik szükségszerűnek:

- a *honvédelmi jog*, mint a honvédelem közjogi rendszerét és kapcsolódásait bemutató stúdium;
- a *honvédelmi igazgatás*, mint a honvédelmi jogot megvalósító igazgatási szisztémát és annak kapcsolódásait ismertető tudásanyag;
- a *katonai jog és katonai büntetőjog*, mint az emelt szintű, illetve a specialitásokra is jobban kitérő szolgálati jogi és felelősségi ismeretanyag.

A különböző továbbképzésekre javasolt, illetve fakultatív honvédelmi jogi tárgykörök

A graduális képzések kötelező tantárgyai kapcsán fontos, hogy azok tananyaga, illetve a honvédelmi jogi és igazgatási kutatások eredményei hozzáférhetőek legyenek ingyenesen és elektronikusan mindazok számára, akik a képzést még a korábbi formában, azaz nem ilyen tartalommal teljesítették, illetve azok számára is, akik a honvédelemhez kapcsolódó területen dolgoznak és szeretnék ilyen ismeretekkel is gyarapodni. Ehhez a fajta nyitottsághoz kapcsolódniuk kell a graduális képzéshez biztosítandó választható ismeretköröknek, valamint a különböző továbbképzési programoknak is.

Az alap- és mesterképzéseknél célszerű olyan fakultatív tantárgyak meghirdetése, amelyek biztosítják a kötelező tantárgyak ismeretkörére épülő tudásanyag átadását, kitekintést engedve például Magyarország honvédelmének kortárs kihívásaira, valamint a nemzetközi környezet azon kérdéseire, amelyekkel részben-egészben középtávon Magyarországnak is lépést kell tartania. Ezen fakultatív tárgyak körében az alábbi témakörök kaphatnának helyet:

- Új típusú biztonsági kihívások kezelésének jogi olvasatai.
- A migrációkezelés és a terrorizmus elleni fellépés katonai vonatkozásainak jogi dimenziói.
- A nem állami szereplőkkel szembeni fellépés és a technikafejlődésből következő hadviselési kérdések jogi aspektusai.
- A honi területen történő katonai védelmi feladatok ellátásának egyes jogi kérdései.
- Katonai jogesetek a fegyelmi, kárfelelősségi és büntetőjogi körből, kitekintéssel egyes nemzetközi kérdésekre, esetekre is.

A fenti felsorolás első három eleme kapcsán javasolt megfontolni az e-learning kurzus indítását is azok számára, akik katonai képzésük során nem részesülhettek ebben a felkészítésben, valamint azoknak, akik a közigazgatás olyan területein dolgoznak, ahol a honvédelmi feladatok kapcsolódó jellegűek, de nem fő feladatuk. Ez utóbbi személyi állomány tekintetében mindenképp javasolt a már meglévő honvédelmi igazgatási tanfolyamok fenntartása, illetve ennek a tanfolyami rendszernek és az e-learning képzéseknek a fejlesztése.

A továbbképzési témakörök tekintetében megfontolásra javasolt, hogy a honvédelem, illetve a tágabb értelemben vett fegyveres védelem feladatrendszerében részt vevő központi közigazgatási szervek és országos hatáskörű parancsnokságok kijelölt állománya számára kialakításra kerüljön egy továbbképzési program. Ez a változó biztonsági környezettel összefüggő védelem közjogi kereteire, illetve a válságkezelésre és az ezekkel összefüggő vezetési és irányítási kérdésekre fókuszálna, felhasználva ebben az elmúlt évek különböző tapasztalatait és szabályozás-változásainak szakmai okait és hátterét is. Egy ilyen képzés kialakítása mellett indokolt lehet még a tudásanyag frissítése érdekében egy olyan e-learning portfólió összeállítása, amely a továbbképzés teljesítése után a különböző változások és specialitások megismerését és az információk frissítését biztosíthatja szervezeti igények szerint, akár tantermi vagy helyszíni képzéssel is párosítva.

A doktori szintű honvédelmi jogi tudás javasolt tárgykörei

A doktori képzés szintjén a fenti célokat és ismeretköröket kombinálni kell a doktori programok azon sajátosságával, amely az újszerű tudományos eredmények, illetve a rendszerszintű és elméleti-tudományos invenciók előmozdítását szolgálja. Ennek megfelelően egyrészt szükséges, hogy a már meglévő tantárgyi körre építve, de a fentiekkel kombinálva egy olyan tantárgyi kör alakuljon ki, amely komplex módon, és magas színvonalon tud bevezetést adni a honvédelem jogi és igazgatási vonatkozásaiba.

A doktori szintű honvédelmi jogi tudás megalapozása mellett azonban kulcsfontosságú, hogy a doktori képzésekben – akár néhány fős foglalkozások, vagy közvetlen oktató–hallgató foglalkozások engedélyezésével – széles körben jelenjenek meg olyan új elemek, amelyek a változó biztonsági környezet és szabályozási szisztéma sajátosságaihoz és újdonságaihoz kapcsolódó tudás

átadását biztosíthatják, valamint az egyes doktori kutatások becsatornázását is lehetővé teszik.

E megközelítésben a doktori szinten az oktatói feladat nemcsak egy magas szintű elméleti-rendszertani tudás átadása, hanem a személyes gyakorlati tapasztalat megjelenítése és ezen felül egyfajta kapcsolati rendszer kialakítása is, amely révén a doktori képzésben résztvevő hallgató az egyéni kutatásához kapcsolódó jogi és igazgatási kérdések vonatkozásában kaput találhat a honvédelem felső szintű szakmai szerveihez. Ez a gyakorlat az NKE doktori iskoláiban már meghonosodott, eddigi oktatási tapasztalataik összegzése és közzététele a jövő feladata, mely hasznos segítség lehet más doktori iskolák számára is.

A doktori képzés terén a mentorálás felé történő intenzív elmozdulás mellett célszerű a jövőben annak kiterjedtebb támogatása is, hogy a valóban újító doktori kutatások részeredményeinek, illetve eredményeinek döntéshozók felé történő becsatornázásában, már a képzőhely, illetve az oktatók is részt vegyenek.

Ebben a körben mindenképp célszerű a jövőben a honvédelem terén hangsúlyt fektetni az állam fegyveres védelmének rendszerére, annak sajátosságaira, az egyes fegyveres védelmi ágazatok közti együttműködések lehetséges megoldásaira, a fegyveres védelmi rendszer és az új típusú biztonsági kihívások kapcsolatára, valamint a nemzetállami és szövetségi szintű változások és politikai irányok leképzésének, megvalósításának, transzformációjának szabályozási és igazgatási kérdéseire is.

Amennyiben a fenti újragondolás táptalajra talál és az annak évek alatt kialakítandó rendszere és tudásanyaga elérhetővé válik azok számára is, akik korábbi képesítések alapján lépnének a doktori képzésbe, ezzel a szisztémával egy olyan rendszer felé lehetne elmozdulni, amely nagyobb hatásfokkal tudná a különböző intézmények által beiskolázottak tudományos kutatásait közvetlen hasznosításra visszaforgatni az egyes felső szintű szakmai szervek működésébe, illetve becsatolni különböző multidiszciplináris kutatásokba.

Összegzés

Figyelembe véve a fent leírtakat és az elmúlt évek biztonsági változásait, valamint ezeknek a honvédelemre és annak szabályozására gyakorolt hatását, megállapítható, hogy a honvédelmi és haderő-fejlesztési program, sőt még tágabban a magyar állam fegyveres védelmének fejlesztése szempontjából napjainkban soha nem látott módon nélkülözhetetlen a *kiművelt emberfők* képzése, melynek keretében a tananyagnak a közelmúlt tudományos kutatásaira kell alapulnia. Ennek azonban éppúgy találkoznia kell a jogállamiság fejlesztésére, mint a jó állam irányába ható törekvésekre, illetve az élethosszig tartó tanulásra irányuló igényekkel, elvárásokkal. Erre akkor van lehetőség, ha a honvédelmi és haderő-fejlesztési program képzési támogatása során a honvédelem jogának és igazgatásának kutatását és oktatását is átgondoljuk és a szükségletekhez és elvárásokhoz igazítva korszerűsítjük.

E téren a megújulást a történelmi mulasztások és hiányosságok éppúgy indokolják, mint a honvédelem rendszerének fejlesztése, illetve a biztonsági környezet dinamikus változásából adódó kihívások mellett egyre markánsabban megjelenő jogi és igazgatási kihívások is.

A kihívások megfelelő kezelése nem lehet ad hoc, hanem tervszerűnek kell lennie, és szemléleti, gondolkodásbeli megújulást igényel, továbbá megkívánja a hosszú távra kimunkált átalakítások és az azonnali cselekvést igénylő feladatok

megvalósításának a kombinálását. A témához kapcsolódó kutatás és képzés strukturális felülvizsgálata inkább az előbbihez kapcsolódik. Ennél azonban többé-kevésbé jól megragadhatók a szükséges irányok és tennivalók, melyet a fenti fejezetekben bemutattunk. Az elmúlt időszakban folyó KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „*A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés*” c. projekt keretében folyó, az NKE Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék munkatársai és a téma kiváló szakemberei által végrehajtott elemzések jelentős előrelépést jelentettek mind a honvédelem jogának, mind a honvédelmi igazgatás kutatásában. Az eredményeket összefoglaló és kiadásra kerülő öt kötet hozzájárul a védelmi igazgatás területén dolgozók szakmai ismereteinek bővítéséhez, jól segíti őket szakmai feladataik eredményesebb végrehajtásában, de a további tudományos kutatásokhoz is kiváló alapul is szolgál.

A széleskörű és átfogó kutatás mellett egyértelmű, hogy – ahogyan eddig is – a képzés terén is a sokrétűsége, egymásra épülésre, illetve komplexitásra és a gyakorlatban való megfeleltethetőségre is törekedni kell. Ennek érdekében a graduális és posztgraduális képzés felülvizsgálata éppúgy fontos, mint a tanfolyami, kiegészítő és e-learning képzések témaköreinek a vizsgálata, és mindezek rendszerbe foglalása.

Erre az NKE-n folyó oktatás a honvédelem joga és igazgatása tekintetében kiváló kereteket tud biztosítani, hiszen egy intézményen belül jeleníti meg a legfontosabb együttműködőket a rendvédelem a nemzetbiztonsági szolgálat, a nemzetközi- és európai tanulmányok, valamint az állam- és közigazgatás tudományok tekintetében, valamint meglévő kapcsolati hálójá révén kooperációt tud biztosítani más felsőoktatási képző- és kutatóhelyekkel, illetve a végrehajtó hatalom szakmai szervezeteivel is. Ezeket az intézményi kereteket azonban megfelelő szakmai szintű koncepciók, törekvések, kutatások szerint, illetve ezek eredményei alapján lehet csak jól használni, melyek kidolgozása és megvalósítása elkezdődött, és az elkövetkező években jelentős feladat elé állítja mind a szakmai, mind a kutatói és oktatói grémiumokat. A felvetett tárgykörök, kérdések és megállapítások úgy az oktatás és kutatás, mint a kapcsolódó központi közigazgatás szakmai köreiből napirendre kerültek, így a folyamat remélhetőleg folytatódik, és további kutatásokra kerül sor, melyek eredményei jelentős előrelépést jelenthetnek a hiányterületeken.

A fenti gondolatok – vitaindító jelleggel – ezt a törekvést tükrözik, így a szakmai koncepciók felé történő elmozdulás élénkítését és inspirálását is célozzák. A javaslatok megvalósítása esetén ugyanis a honvédelem jogi és igazgatási vonatkozásaira fókuszáló kutatás és oktatás is fejlesztő jelleggel tudna csatlakozni a honvédelmi és haderő-fejlesztési program megvalósításához, amellet, hogy e terület gyakorló szakemberei értelemszerűen a program szabályozási megvalósításban szükségképpen közreműködnének.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A hadtudomány minden állam működésének alapfeltétele.

https://honvedelem.hu/cikk/108488_a_hadtudomany_minden_allam_mukodesene_k_alapveto_feltetele, (2018.02.03.)

Baán Mihály – Bors István – Csiffáry Tamás – Hári László – Kocsis Lajos – Szentes László (2014): Magyarország védelmi igazgatása a közigazgatás új környezetében. Zrínyi Kiadó, Budapest

Balogh Arthur (1901): A magyar államjog alaptanai. Franklin Társulat, Budapest

Balogh Arthur (1916): Magyar közjog. Stampfel-féle Könyvkiadóhivatal, Budapest

- Beöthy Zsigmond (1846): *Elemi magyar közjog*. Emich Gusztáv Bizománya, Pest
- Bihari Mihály – Patyi András (2010 szerk.): *Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára*. Universitas-Győr Kht., Győr, pp. 437-449.
- Concha Győző (1905): *Politika. Második kötet. Közigazgatástan*. Grill Károly kiadása, Budapest
- Csefkó Ferenc (2016 szerk.): *Közjog és Jogállam. Tanulmányok Kiss László professzor 65. születésnapjára*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, pp. 233-249.
- Csillag Gyula (1871): *A régi magyar alkotmány és az 1848-ki és 1867-ki évek közjogi alkotásai*. Athenaeum kiadó, Pest
- Egyed István (1943): *A mi alkotmányunk*. Magyar Szemle Társaság, Budapest
- Farkas Ádám – Kelemen Roland (2015): *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867–1944: Tanulmányok a katonai jogtörténet köréből*. Széchenyi István Egyetem, Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr.
- Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk. 2017): *Corpus Juris Militaris Hungarici II. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság*, Budapest
- Farkas Ádám (2014): *Mert a honvédelem nemzeti ügy...* Pro Publico Bono Magyar Közigazgatás, 2014 /1. szám. pp. 226–230.
- Farkas Ádám (2016): *Gondolatok az állam fegyveres védelmének egyes rendszertani kérdéseiről*. In Farkas Ádám (2016): *Tévelygések fogságában? Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság*, Budapest, pp. 100–105.
- Farkas Ádám (2016): *Magyarország katonai védelmének polgári evolúciója és alkotmányos alapvonalai*. In Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk. 2016): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*. Zrínyi Kiadó, Budapest
- Farkas Ádám (2016): *Tévelygések fogásában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest
- Farkas Ádám (2017c): *A jogállamon túl, a jogállam megmentéséért*. Iustum Aequum Salutare, 2017/4. szám, pp. 17–29. Farkas Ádám (2017b): *A terrorizmus elleni harc, mint kiemelt ágazatközi fegyveres védelmi feladat*. Szakmai Szemle, 2017/3. szám, pp. 5–20.
- Farkas Ádám (2017): *Adalékok az állam fegyveres védelmének rendszertani megközelítéséhez*. Honvédségi Szemle, 2017/1. szám, pp. 44–58.
- Farkas Ádám (2017a): *Az állam fegyveres védelmének szabályozása a magyar jogrendben*. Sereg Szemle, 2017/2. szám, pp. 146–161.
- Ferdinandy Gejza (1895): *A királyi méltóság és hatalom Magyarországon*. Kilián Frigyes m. k. egyetemi könyvtár kiadása, Budapest
- Ferdinandy Gejza (1902): *Magyarország közjoga*. Politzer Zsigmond és fia, Budapest
- Földesi Ferenc (2004): *A magyar területi katonai igazgatási rendszer fejlődéstörténete 1920-tól a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig, valamint egy lehetséges szervezeti felépítése*. ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, PhD értekezés, Budapest
- Hautzinger Zoltán (2010): *A katonai büntetőjog rendszertana*. AndAnn kiadó, Pécs
- Hautzinger Zoltán (2011): *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs
- Kádár Pál (2009): *A Magyar Honvédség irányításának és vezetésének időszéri jogi és igazgatási problémái*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, doktori értekezés, Budapest

- Kádár Pál (2016): A Magyar Honvédség irányításának és felső szintű vezetésének kortárs rendszere és aktuális kihívásai. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk. 2016): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi kiadó, Budapest, pp. 212–244.
- Kardos Sándor (2003): A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene. ME Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, PhD-értekezés, Miskolc.
- Kelemen Roland (2013): A katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bűnvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2013/1. szám, pp. 119-136.
- Kelemen Roland (2017): A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949. Gondolat kiadó, Budapest
- Keszely László (2014): Az átfogó megközelítés a Nemzeti Biztonsági Stratégia tükrében, Hadtudományi Szemle, 2014/7. pp. 95–106.
- Keszely László (2014): Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás. HM Zrínyi Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Közhasznú Kft, Budapest
- Keszely László (2017): A védelmi igazgatás szerepe a nemzeti szintű átfogó megközelítés megvalósításában. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, doktori értekezés, Budapest
- Kmety Károly (1907): A magyar közigazgatási jog kézikönyve. Politzer-féle Könyvkiadó-vállalat, Budapest
- Körtvélyessy Zsolt (2004): A honvédelem helyi igazgatási szerveinek helye és szerepe a védelmi felkészítés és az országmozgósítás rendszerében, megváltoztatásának szükségessége a NATO és az EU irányelvek figyelembevételével. Doktori (PhD) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest
- Lakatos László – Varga Attila Ferenc (2016): A magyar honvédelmi igazgatás. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk. 2016): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest, pp. 159-211.
- Lakatos László (2005): A katonai vezetés rendszerének változási folyamata a rendszerváltástól napjainkig. In: Jakab András – Takács Péter (szerk. 2005): A magyar jogrendszer átalakulása, 1985/1990 - 2005: Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás. Gondolat Kiadó – ELTE ÁJK, Budapest, pp. 422–431.
- Lakatos László (2012): Honvédelmi Igazgatás, NKE, egyetemi jegyzet, Budapest
- Lakatos László (2013): Honvédelmi igazgatás. In: Lapsánszky András (szerk. 2013): Közigazgatási Jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből. I. Complex Wolters Kluwer, Budapest, pp. 181–232.
- Lakatos László (2016): A magyar honvédelmi igazgatás. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk. 2016): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest
- Magyar Zoltán (1942): Magyar Közigazgatás. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest
- Molnár Ferenc (2012): Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során. Nemzet és Biztonság, 2012/4. szám, pp. 10–17.
- Murányi Zoltán (1998): A katonai integrációs szervezetekhez való csatlakozási törekvések humánpolitikai és jogi vetületeinek kapcsolata. Humán Szemle, 1998/1. szám, pp. 145–153.
- Patyi András (2009): A Magyar Honvédség és egyes rendvédelmi szervek. In Szerk.: Jakab András (2009): Az Alkotmány kommentárja I. Századvég Kiadó, Budapest, pp. 1419–1475.

- Patyi András (2010): A védelmi alkotmány alapkérdése: a fegyveres erő rendeltetése. In Bihari Mihály – Patyi András (2010 szerk.): Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára. Universitas-Győr Kht., Győr, pp. 437–449.
- Patyi András (2015): Demokratikus legitimáció, választási felhatalmazás és alkotmány a haderő mögött. *Hadtudomány*, 2015/1–2. szám pp. 72–75.
- Patyi András (2016): A védelmi alkotmány alapkérdése: a fegyveres erő rendeltetése. In Csefkó Ferenc (szerk. 2016): *Közjog és Jogállam. Tanulmányok Kiss László professzor 65. születésnapjára*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, pp. 233–249.
- Patyi András (2016): A védelmi alkotmány alapkérdése: a fegyveres erő rendeltetése. In Réz Mihály (1910): *Magyarország és Ausztria közjogi viszonya*. Pallas Rt. nyomdája, Budapest
- Simicskó István (2008): Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszere minősített időszakokban (Történelmi korokon át napjaink hatályos szabályozásáig). Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktori értekezés, Budapest
- Simicskó István (2013): Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszere minősített időszakokban. *Rendészet és emberi jogok*, 2013/4. szám, pp. 27–38.
- Szemerényi Réka (2002): A polgári-katonai kapcsolatok Közép-Európában és a NATO bővülése. In: Gazdag Ferenc (szerk. 2002.): *Joó Rudolf emlékkönyv*. Külügyminisztérium, Budapest, pp. 173–192.
- Szigeti Péter (2001): Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról: világrendszer – nemzetállami szint és lokalitás. In: Szigeti Péter (szerk. 2001): *A valóság vonzásában*. Széchenyi István Főiskola, Győr, pp. 283–308.
- Till Szabolcs (2017): *A honvédelmi alkotmányosság 30 éve Magyarországon 1988–2017*. Zrínyi Kiadó, Budapest
- Varga Attila – Keszely László (2015): *A védelmi bizottságok feladat- és hatáskörének változása a kezdetektől napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest
- Varga Attila Ferenc (2014): Védelmi igazgatás, közigazgatás, válságkezelés. *Pro Publico Bono Magyar Közigazgatás*. 2014 /1. szám, pp. 204–218.